

La Llei de contractes de conreu i els Fets d'Octubre de 1934. Una visió jurídica

Daniel Vallès Muñío

Professor lector Serra Húnter. Història del Dret i de les Institucions
de la Universitat Autònoma de Barcelona

En aquest treball s'explica de manera cronològica una visió essencialment jurídica de dos dels episodis més complexos i conflictius en la Catalunya de la II República. Tant la Llei de contractes de conreu com els Fets d'Octubre de 1934 han estat tractats a bastament per la història política i social. S'ha fixat el focus en el conflicte agrari català i s'ha donat protagonisme als aldarulls dels Fets d'Octubre de 1934 i les seves repercussions polítiques.

En canvi, de vegades s'han deixat passar aspectes rellevants des del punt de vista jurídic. L'aridesa de les normes jurídiques ha provocat que s'hagi optat per no incorporar-les a l'anàlisi històrica. La seva complexitat i la incontinència normativa dels anys de la II República són un obstacle difícil de superar. D'altra banda, no volem reiterar allò sabut o que d'altres han explicat millor. L'objectiu d'aquest treball és més modest, però no per això més senzill. Volem aportar dades des de la història del dret que ajudin a completar el puzzle ja mostrat per altres banques de la història. La imatge que ens mostri totes les dades, incloses les jurídiques, ens ha d'ajudar a entendre millor el passat; de vegades, els detalls (jurídics) que no s'han tingut en compte ajuden a copsar algunes decisions, algunes actituds que, d'altra banda, continuarien situades en els llocs comuns de la història.

Antecedents

Un dels fets que van marcar l'inici de la Segona República Espanyola va ser la crisi econòmica del 1929. Tot i que l'economia espanyola no tenia un alt grau d'integració dins l'economia mundial (per exemple, les exportacions només representaven el 6,9% del producte nacional net i les importacions, el 9,5%),

els efectes de la crisi econòmica del 1929 arribaren a l'Estat espanyol els anys següents. Un exemple en fou la suspensió de pagaments del Banc de Catalunya el juliol de 1931 i dels seus associats, els bancs de Reus i de Tortosa.²¹⁵ Tot i que no hi va haver un augment significatiu de l'índex de preus entre el 1929 i el 1935, comparable a la seva caiguda als Estats Units o a altres països europeus, sí que va disminuir la producció industrial, que passà de l'índex 100 el 1929 al 81, el 1933, i va caure el 49,7% el 1934 respecte al 1929. A més, es va restringir el crèdit i les cotitzacions a les borses van baixar; a partir del canvi de règim, es va iniciar una retirada de fons en dipòsits bancaris, suposadament per la sensació d'inseguretat en els seus titulars, que a Catalunya passaren de 815 milions de pessetes a finals de 1930 a 509 milions a finals de 1931.²¹⁶

Tampoc cal menystenir la caiguda de les exportacions: el 1931 eren el 40% de les del 1930 i, el 1935, només el 25%. A l'exterior, la demanda de productes espanyols s'havia enfonsat, igual que les inversions estrangeres. Això afectà la capacitat de consum, sobretot a les regions més exportadores. La inestabilitat monetària també s'ha de tenir en compte. Tot i que el canvi de la pesseta ja s'anava deteriorant des de finals de 1927, la pressió contra la pesseta s'incrementà durant el 1930: en menys d'un any, la pesseta va perdre aproximadament el 15% del seu valor davant la lliura esterlina i el dòlar. Però, coincidint amb el canvi de règim i les mesures que es van adoptar, a partir del segon trimestre de 1931, la cotització de la pesseta tornà a davallar i va arribar al mínim, el mes d'agost, de 55,19 pessetes la lliura esterlina. La política monetària del Govern de la Segona República va continuar les posicions anteriors,²¹⁷ d'enduriment del control sobre els pagaments exteriors, per tal d'estabilitzar el valor de la pesseta.²¹⁸ Tot i així, els intents del primer Govern republicà per estabilitzar la pesseta no foren reeixits.

²¹⁵ BALCELLS, Albert. «La crisi econòmica dels anys trenta del segle xx», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. XXIV, 2013, p. 352 i ss.

²¹⁶ BALCELLS, Albert. *Crisis económica y agitación social en Cataluña (1930-1936)*. Barcelona: Ariel, 1971, p. 73-74.

²¹⁷ MARTÍNEZ RUIZ, Elena, i NOGUÉS, Pilar. «Crisis cambiarias y políticas de intervención en España, 1880-1975», *Estudios de Historia Económica*, núm. 66, Banco de España, 2014, p. 54 i ss.

²¹⁸ Un exemple fou el Decret de 29 de maig de 1931, sobre normes relatives a operacions de valors, *Gaceta de Madrid*, núm. 151, de 31 de maig, que ve a «ratificar la vigència de

Aquestes exportacions també afectaren els productes agrícoles, sobretot el vi. Així, les exportacions de vins espanyols entre el 1930 i el 1932 representaren la meitat de les del bienni 1927-1929, i el preu mitjà de l'hectolitre baixà de 61 a 16 pessetes de mitjana. La saturació del mercat interior i la caiguda del preu del vi foren factors econòmics que provocaren l'augment de la tensió social al camp català.

Si ens centrem en l'agricultura, el conflicte social al camp no seria ariscat dir que era secular; però a més, diferent entre Espanya i Catalunya. Sense aprofundir en excés, una de les raons d'aquesta diferència la podem trobar en la tipologia de contractes predominants en el camp d'ambdós territoris. Així, mentre que a Castella era molt rellevant l'ús de contractes d'arrendament amb un termini curt de durada (6-9 anys)²¹⁹ sobre terres atribuïdes en «mayorazgo», al Principat era més comú el cens emfitèutic, de durada molt més llarga, fins i tot vitalici i transmissible *mortis causa*, o la rabassa morta²²⁰ o la parceria, en què coexistien incentius a la bona collita, ja que el propietari invertia en llavors, abonaments, contribucions, a canvi d'una part de la collita, i en què, quan aquesta no era bona, ambdues parts entomaven la pèrdua derivada de la part proporcional del risc assumit.

De fet, les característiques pròpies de cada contracte provocaren una distribució desigual dels incentius i del comportament de les parts del contracte; per exemple, mal podia invertir en la finca un arrendatari agrícola si sabia que el seu contracte vencia en pocs anys i, possiblement, ell no en veiés rendibilitzada la inversió.

A més, la diferent distribució de la titularitat de la terra també modulà les interaccions socials. A Castella, Andalusia o Extremadura predominaven

disposiciones prohibitivas dictadas ya hace tiempo, complementarlas con otras» respecte a operacions amb divises i valors. Així, prohibia l'adquisició de valors mobiliaris estrangers i de divises, l'exportació d'or, de plata o de bitllets per valor superior a 5.000 pessetes, etc., i requeria autorització per adquirir immobles o per aportar capital en negocis situats fora d'Espanya, etc.

219 Una de les millors monografies sobre el «mayorazgo» castellà, potser la millor, és la de CLAVERO, Bartolomé. *Mayorazgo. Propiedad feudal en Castilla (1369-1836)*. Madrid: Siglo XXI Editores, 1974.

220 Sobre la rabassa morta i la seva evolució, la bibliografia és enorme. Sobre l'explicació canònica i una d'alternativa, és interessant GARRIDO, Samuel. «¿Desnaturalizados rabas-sers? La rabassa morta catalana antes de la filoxera», *Ayer*, núm. 107, 2017, p. 155-182.

els latifundis, mentre que a Catalunya no eren tan comuns i la distribució de la terra es feu entre més persones amb superfícies més petites; d'altra banda, Albert Balcells concreta que en els casos de latifundis catalans, aquests estaven dividits en diversos censos i explotacions, fet que possibilitava que les terres poguessin ser conreades per unitats familiars, més algun obrer.²²¹

Però això no ens ha de fer concloure que a Catalunya no hi ha hagut el conflicte social agrari. Ans al contrari, aquest conflicte derivà, de fet, d'una determinada perspectiva sociojurídica de determinats contractes de conreus, concretament del contracte de rabassa morta.

En resum: el contracte de rabassa morta es feu servir al sector vinícola català i estava entre el cens emfitèutic de llarga durada i la parceria de termini més curt. En aquest contracte, el propietari cedia al rabassaire una parcel·la perquè hi plantés vinya, a canvi d'una part de la collita, i la durada del contracte es vinculava a la vida de dues terceres parts dels ceps. Com que el rabassaire era el propietari de les plantacions, aquestes podien ser objecte de gravamen o esdevenir garantia hipotecària fins a l'extinció del contracte; a més, el dret del rabassaire era alienable i transmissible *mortis causa*.

A partir del segle XVIII va augmentar el consum de vi i dels seus derivats, així com la seva exportació a Amèrica i el nord d'Europa. Conseqüentment, la rendibilitat de les terres i dels conreus augmentà de manera proporcional als incentius dels pagesos per obrir noves terres de conreu i plantar-hi ceps.²²² Els propietaris pretenien limitar la durada del contracte i aplicar al contracte de rabassa morta el dret de desnonament per manca de pagament o per incompliment de contracte, fet fins aleshores prohibit, per així anar mutant el contracte de rabassa morta en un arrendament o una parceria. En canvi, els rabassaires volien mantenir el dret tradicional que s'aplicava al contracte.

El pas de l'antic règim a les revolucions burgeses es va sublimar amb el canvi del règim jurídic del dret de propietat, per la via de l'abolició dels drets senyorials (sobretot dels jurisdiccionals), la desvinculació dels «mayo-

²²¹ BALCELLS, Albert. *El problema agrario en Cataluña. La cuestión rabasaire (1890-1936)*. Madrid: Ministerio de Agricultura, 1980, p. 28-29.

²²² *Ibidem*, p. 37 i ss.

razgos» (fet que implicà un augment molt rellevant del patrimoni de la noblesa castellana) i les desamortitzacions. La burgesia aprofità aquests canvis jurídics per esdevenir propietària de finques agrícoles. Però a Catalunya, aquest canvi del règim jurídic no comportà l'aparició de nous latifundis, a causa de l'ús majoritari del cens emfitèutic.

Durant la primera meitat del segle XIX, continuà l'increment de la colonització de les terres per l'augment del preu dels productes agrícoles i de la productivitat, i s'intensificà proporcionalment la necessitat de mà d'obra al camp. Ara bé, quan el sector vinícola català va gaudir de la més alta prosperitat fou amb la destrucció dels ceps francesos per la fil·loxera. No obstant això, la lluita dels propietaris de limitar els drets dels rabassaires va prosseguir. De fet, els mètodes de conreu de la vinya dels «colgats» i els «capficats» representava gairebé la perpetuïtat de la vida del cep i, per tant, l'allargament de la mateixa vida del contracte de rabassa morta.²²³

Des del punt de vista politicojurídic, durant la Primera República Espanyola es va promulgar la Llei de 20 d'agost de 1873²²⁴ que declarava redimibles «todas las pensiones y rentas que afectan a la propiedad inmueble conocidos con los nombres de foros, subforos, censos frumentarios o rentas en saco, derechos, rabassa morta y cualesquiera otras de la misma naturaleza» (art. 1); a continuació en detallava el procés de redempció. Però aquesta norma no es va aplicar, ja que fou suspesa pel Govern de Francisco Serrano, mitjançant el Decret de 20 de febrer de 1874.²²⁵ A més, al final del segle XIX el Tribunal Suprem²²⁶ va confirmar la seva doctrina en què establia que el contracte de rabassa morta tenia una durada màxima de cinquanta anys,

223 CONGOST, Rosa. «La rabassa morta i els discursos historiogràfics. Una relectura d'Emili Giralt», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 17, 2004, p. 341 i ss. L'article 6 de la Llei fou aclarit per la Llei de 16 de setembre de 1873, *Gaceta de Madrid*, núm. 263, 22-IX-1873.

224 *Gaceta de Madrid*, núm. 235, 23-VIII-1873.

225 *Gaceta de Madrid*, núm. 53, 22-II-1874. De fet, en el preàmbul d'aquesta norma consta «la impropiedad y la injusticia de incluir en los preceptos de aquellas leyes el contrato de rabassa morta, que ni tiene identidad con los foros y demás cargas á que dichas leyes se refieren, ni afecta formas incompatibles con las necesidades del orden social ni contrarias á los principios de la ciencia».

226 Sentències del Tribunal Suprem de 9 de maig de 1865, de 8 de juny de 1865, de 10 de novembre de 1868, d'11 de febrer de 1875, de 23 de març de 1882, de 5 de gener de 1883, de 9 de març de 1886 i de 7 d'abril de 1886.

després dels quals el contracte evolucionava cap a un arrendament rústic, fet que anava en contra de la tradició jurídica vàlida fins aleshores i permetia l'aplicació del procés de desnonament contra els rabassaires. Sembla que l'article 1656 del Codi civil espanyol de 1889, que establia la durada màxima de cinquanta anys del contracte, adoptà la doctrina del Tribunal Suprem en no haver-hi un acord en contra.

No és irrellevant que el que fou la referència doctrinal de la recuperació del dret civil català, Manuel Duran i Bas, acceptés a la seva *Memoria* de 1883 i al seu articulat que el contracte de rabassa morta havia de tenir una durada limitada a cinquanta anys.²²⁷ Aquest seria un detall que podria confirmar la crítica sobre una concepció més favorable als interessos dels propietaris rurals i del conservadorisme català, que no pas a favor dels camperols, del moviment de recuperació del dret civil català de principis de segle xx.²²⁸

Però la fil·loxera havia de desbaratar-ho tot: entre el 1878 i el 1895 es moriren els ceps plantats als camps catalans. Igualment, els nous contractes agrícoles de rabassa morta no superaven ni el 10% del total dels contractes de conreu.²²⁹ La crisi social s'agreuà, s'acabaren les exportacions de vi a França, s'abandonaren camps, augmentà l'emigració rural cap a les ciutats, etc. Aquí, cal plantejar el desenvolupament de l'associacionisme dels treballadors agraris a Catalunya, com ara de la Unió de Treballadors del Camp, la Lliga de Viticultors Rabassaires de Catalunya, entre d'altres. De fet, la potent Unió de Rabassaires del segon quart del segle xx apareixerà gràcies a aquesta xarxa associativa.²³⁰

A més, en la majoria de nous contractes van desaparèixer les paraules «rabassa morta» per anomenar els contractes, que foren substituïdes per «arrendament» o «parceria». La modificació de la nomenclatura i del contingut dels contractes va contribuir a augmentar els desnonaments de cam-

227 DURAN I BAS, Manuel. *Memoria acerca de las Instituciones del Derecho Civil de Cataluña*. Barcelona: Imprenta de la Casa de la Caridad, 1883, p. 126 a 128, i 348 a 350, on consten als articles 181 a 185 de la seva proposta d'articulat.

228 Sobre aquesta crítica: CLAVERO, Bartolomé. *El Código y el fuero. De la cuestión regional en la España contemporánea*. Madrid: Siglo XXI, 1982.

229 BALCELLS, Albert. *El problema agrario, op. cit.*, p. 66 i ss.

230 BONAMUSA, Francesc. «Remences i rabassaires», *Revista d'Història Moderna i Contemporània*, número IX, 2011, p. 12-13.

perols. Fins i tot, el Tribunal Suprem va establir la doctrina que el desnonament també era aplicable al contracte de parceria.²³¹ Així, en molts casos, es desnonaren camperols que havien plantat ceps que encara no havien entrat en una fase de producció o de retorn de la inversió efectuada, sense tenir dret a cap mena d'indemnització, o que ja havien mort, atesa la limitada vida dels ceps americans plantats després de la crisi de la fil·loxera. Aquesta situació, la desnaturalització progressiva del contracte de rabassa morta i les seves conseqüències pràctiques provocaren l'augment el descontentament dels treballadors agrícoles catalans.²³² Com a antecedent, no podem obviar el Projecte de regulació dels censos, rabassa morta i terratge a Catalunya, que confeccionà l'Oficina d'Estudis Jurídics de la Mancomunitat de Catalunya el 1923.²³³ El text tenia la voluntat d'establir les bases per actualitzar el dret civil català contractual i per a l'annex al Codi civil espanyol, que recollís aquest dret propi; tractava sobre diferents contractes: l'emfiteusi, el cens amb domini, el cens amb domini especial de Barcelona i Tortosa, el cens a nua percepció i el cens sense domini, i la rabassa morta i el terratge. La proposta sobre la rabassa morta²³⁴ anava de l'article 66 al 93 i, per exemple, es permetia la tècnica dels colgats i capficats per tal de substituir els ceps que anaven faltant, diferenciava entre rabassa i arrendament pel fet que en la primera «la renda consisteix en una part dels fruits produïts [...], si, en canvi, és una quantitat fixa, en diner o fruit, es considera un tracte d'arrendament», i proposava el termini legal de durada de la rabassa morta (cinquanta anys) a manca de pacte entre les parts.

²³¹ BALCELLS, Albert. *El problema agrario, op. cit.*, p. 90.

²³² PUJOL ANDREU, Josep. «Les crisis de malvenda del sector vitivinícola català entre el 1892 i el 1935», *Recerques. Històrica, economia, cultura*, núm. 15, 1984, p. 72.

²³³ Mancomunitat de Catalunya. *Projecte de Regulació dels Censos, Rabassa Morta i Terratge a Catalunya*. Barcelona: Impremta de la Casa de Caritat, 1923.

²³⁴ El text justifica la necessitat de regular la rabassa morta a causa del poc afortunat l'article 1656 del Codi civil espanyol per substituir les formes tradicionals de la rabassa morta per arrendaments a parts de fruits, 'disfressa jurídica que volia encobrir la institució per tal de defugir la regulació codificada [...] convé, per tant, que la rabassa torni a ésser regulada en forma jurídica apropiada, perquè sols establint normes justes que tallin per endavant les causes del conflicte, les disparitats deixaran de produir-se. [...] i que el problema existeix, ningú no pot negar-ho'.

Amb tot, des del punt de vista del conflicte, quan faltaven gairebé dos mesos abans del cop d'Estat de Primo de Rivera, l'Instituto de Reformas Sociales²³⁵ afirmava que «las formas violentas han cedido; la concordia entre propietarios y rabassers se generaliza con la extensión de dos fórmulas relativamente convenientes del arrendamiento a parte de frutos (dos quintos al propietario y tres quintos al aparcerero, pagando por mitad todos los gastos de producción, y siendo los gastos de elaboración del vino de cuenta del aparcerero, y, del propietario los gastos de utensilios y material para el mismo; o bien división de los frutos por mitad, pagando todos los gastos de producción el propietario), y quedan tan sólo algunos casos de desahucio, más o menos oportunos y legítimos, manteniendo los síntomas del malestar, que no puede ocultarse».

Des del punt de vista normatiu, cronològicament, l'antecedent següent el trobem amb les normes²³⁶ que dictà la dictadura de Primo de Rivera sobre la redempció de «foros, subforos, foros frumentarios, rentas en saco, sisas, derechos, cédulas de plantura y cualesquiera otros gravámenes de análoga naturaleza jurídica» sobre béns immobles situats a Galícia, Astúries i Lleó, constituïts abans del Codi civil espanyol de 1889. Cal retenir l'existència d'aquestes normes pel que s'explica a l'apartat següent.

La Segona República espanyola i el conflicte agrari català

Les eleccions del 12 d'abril de 1931 van representar la victòria dels partits republicans, l'abdicació i l'exili del rei Alfons XIII. De seguida, el Govern provisional va iniciar una tasca de desenvolupament legislatiu molt rellevant.²³⁷ Cal destacar, en primer lloc, la voluntat de sotmetre a judici els actes de gestió i d'autoritat derivats de la dissolució de les Corts el 1923 i de revisar tota l'obra de govern de la dictadura de Primo de Rivera; en segon

235 Instituto de Reformas Sociales, *La 'rabassa morta' y su reforma*. Madrid: Sobrinos de la Suc. de M. Minuesa de los Ríos, 1923, p. 19.

236 Decret de 25 de juny de 1926, *Gaceta de Madrid*, núm. 177, 26-VI-1926; el seu Reglament de 23 d'agost de 1926, *Gaceta de Madrid*, núm. 237, 25-VIII-1926.

237 Decret sobre l'Estatut del Govern provisional de la República, de 14 d'abril de 1931. *Gaceta de Madrid*, núm. 105, 15-IV-1931.

lloc, el Govern provisional va manifestar el respecte a la llibertat personal, de culte i creença, així com al dret a la propietat privada, que «no podrá ser expropiada, sino por causa de utilidad pública y previa la indemnización correspondiente»; però seguidament i pel que fa al punt que aquí interessa, aquest Govern provisional es va mostrar «sensible al abandono absoluto en que ha vivido la inmensa masa campesina española, al desinterés de que ha sido objeto la economía agraria del país (y) [...] adopta como norma de su actuación el reconocimiento de que el Derecho agrario debe responder a la función social de la tierra».²³⁸ De fet, l'adveniment de la Segona República Espanyola havia despertat moltes esperances en els rabassaires i camperols catalans.²³⁹

Així, ja de bon començant el Govern provisional de la República Espanyola va iniciar una tasca normativa molt intensa sobre la propietat agrària.²⁴⁰ Vegem-ne els exemples més rellevants:

- El Decret de 29 d'abril de 1931, sobre la suspensió dels desnonaments respecte a contractes d'arrendament de finques rústiques «cuya renta o

²³⁸ Cal no oblidar que la referència a la 'funció social de la terra' no era nova: la mateixa encíclica *Rerum Novarum* de 1891 del papa Lleó XIII ja l'esmenta. Vegeu, per exemple, SÁNCHEZ JIMÉNEZ, José. «Política y agrarismo durante la Segunda República», *Cuadernos de Historia Moderna y Contemporánea*, núm. 8, 1987. PASQUALE, María Florencia. «La función social de la propiedad en la obra de León Duguít: una re-lectura desde la perspectiva historiográfica», *Historia Constitucional*, núm. 15, 2014, en què, des de l'òptica de la història de les idees, situa Duguít com el fundador de la teoria de la funció social de la propietat. CARBALLO, Francisco Jesús. «La influencia de *Rerum Novarum* en el catolicismo social español», *Aportes*, núm. 94, XXXIII, 2/2017, on s'explica com alguns sectors del catolicisme social incorporaren les idees de l'encíclica, com passà amb la funció social de la propietat.

²³⁹ PLANAS, Jordi. «Acció Agrícola d'Igualada i el conflicte rabassaire (1931-1936)», *Recerces. Història, Economia, Cultura*, núm. 66, 2013, p. 124-125.

²⁴⁰ FLORENCIO, Antonio. «Patronal y sindicatos ante la legislación agraria de la II República: Sevilla (1931-1933)», *Historia Contemporánea*, núm. 1, 1988, p. 126. L'autor explica que la promulgació d'aquesta normativa va augmentar la conflictivitat social al camp andalús. En un sector on no hi havia cap mena de regulació imperativa que garantís els drets laborals als camperols, en molt poc temps es promulguen diverses normes que en garanteixen. Per això, «la conflictividad viene determinada por la resistencia de la patronal a aceptar la nueva legislación que acababa, entre otras cosas, con el sistema de contratación de mano de obra [...] basado en el control de la patronal del mercado de trabajo».

merced anual no exceda de 1.500 pesetas, excepto cuando la demanda se funde en falta de pago del precio convenido».²⁴¹

- El Decret de 28 d'abril de 1931, anomenat de «*Términos municipales*», que establia la preferència dels camperols locals en la contractació de les feines agrícoles.²⁴²
- El Decret de 7 de maig de 1931, anomenat del «*Laboreo forzoso*», que, en essència, establia l'obligació dels propietaris de treballar les seves terres que no estaven cultivades i, si no ho feien, les comissions municipals de policia rural podien manar que fossin treballades a costa del propietari. Segurament, aquest Decret era la norma que atacava més directament la base del dret de propietat.²⁴³
- El Decret de 7 de maig de 1931,²⁴⁴ sobre els jurats mixtos agraris.²⁴⁵ Se'n creà de tres tipus: de treball agrari, sobre la propietat rústica i sobre la producció i les indústries agrícoles.

Respecte del primer tipus, eren les institucions les encarregades de determinar les condicions de treball rural i de regular les relacions entre els patrons i obrers; així, per exemple, tenien competència per determinar els horaris, els descansos, les condicions d'alimentació i d'allotjament dels obrers agrícoles, etc., però també tenien una funció preventiva (*ex ante*) i resolutiva (*ex post*) del conflicte laboral agrari, així com

²⁴¹ *Gaceta de Madrid*, núm. 120, 30-IV-1931.

²⁴² Segons ROBLEDO, Ricardo; GONZÁLEZ ESTEBAN, Ángel Luis. «Tierra, trabajo y reforma agraria en la Segunda República española (1931-1936): algunas consideraciones críticas», *Historia Agraria*, núm. 72, agost 2017, p. 27. El Decret de «*Términos municipales*» estava justificat pel dúmping social que causaven els treballadors portuguesos, que aconseguien ofertes de treball espanyols i, a causa de la devaluació monetària, les podien assumir a un cost salarial més baix que els camperols espanyols.

²⁴³ *Gaceta de Madrid*, núm. 128, 8-V-1931. El mateix FLORENCIO, Antonio. «*Patronal y sindicatos...*», *op. cit.*, comenta que el «*laboreo forzoso*» volia evitar el boicot patronal, però, de fet, la interposició de recursos pels propietaris agrícoles implicava que, entre l'inici del procediment administratiu, la tramitació i la resolució final de l'expedient, en un sentit o un altre, podia passar ben bé la data en què era necessari fer el treball o conreu acordat per les comissions municipals de policia rural. Així, el mateix Decret quedava sense efecte real.

²⁴⁴ *Gaceta de Madrid*, núm. 128, 8-V-1931.

²⁴⁵ Després, amb algunes modificacions, es convertí en la Llei de 27 de novembre de 1931, *Gaceta de Madrid*, núm. 332, 28-XI-1931, en què també s'incloueren els jurats mixtos del treball industrial i rural.

funcions inspectores. Cal remarcar que la seva composició era paritària, és a dir, estaven formats pel mateix nombre de representants patronals (6) que de representants obrers (6).²⁴⁶

El segon tipus de jurats mixtos agraris creat per aquest Decret, el de la propietat rústica, tenia entre les seves atribucions la de regular el preu de l'arrendament de les finques rústiques, en els casos en què la renda o el preu fos «notoriamente abusivo». De manera similar a l'anterior, aquests jurats tenien una composició paritària, a raó de cinc representants obrers i cinc de patronals.

- El Decret d'11 de juliol de 1931²⁴⁷ sobre revisió de les rendes abusives, que concretava la competència dels jurats mixtos agraris de la propietat rústica per revisar les rendes dels arrendaments i altres contractes (com ara la parceria) de finques agrícoles de preu anual fins a 15.000 pessetes, per tal (només) de reduir-ne el preu. Textualment i de manera molt confusa, establia que «esta reducción tendrá lugar siempre que el precio del arrendamiento sea superior a la renta que corresponda a la finca arrendada conforme al avance catastral o al líquido imponible que figure en el amillaramiento donde no se haya efectuado el avance catastral o a lo que dada la actual cosecha sea equitativo pagar». A més, reiterava la suspensió dels desnonaments de finques rústiques per manca de pagament, quan l'arrendatari sol·licités la revisió de la renda davant el jurat mixt corresponent. Per tant, es creaven incentius perquè els camperols sol·licitessin aquesta revisió de la renda i s'omplissin els jurats mixtos de demandes amb aquest contingut.

És molt rellevant constatar que el Decret de 6 d'agost de 1931²⁴⁸ va ampliar l'aplicabilitat de la revisió de les rendes del decret anterior a tots els

²⁴⁶ De fet, la composició paritària, és a dir, el mateix nombre de representants de patrons i d'obers, no era nova dins l'entramat institucional del reformisme espanyol. Vegeu, per exemple, VALLÈS, Daniel. «El Tribunal Industrial de Barcelona de 1910, en el archivo del Tribunal Superior de Justicia de Catalunya», *Iuslabor*, 2/2016, per una explicació de l'harmonicisme social i l'evolució de les primeres institucions paritàries del reformisme social espanyol.

²⁴⁷ *Gaceta de Madrid*, núm. 193, 12-VII-1931.

²⁴⁸ *Gaceta de Madrid*, núm. 211, 7-VIII-1931.

contractes d'arrendament de finques rústiques, qualsevol que fos la quantia de la renda.

Però, la deficient tècnica legislativa del Decret de revisió de les rendes abans esmentat va provocar una allau de reclamacions al Ministerio de Justicia perquè l'aclarís. Així, el Decret de 31 d'octubre de 1931²⁴⁹ va concretar-ne alguns exemples molt destacats, pel que fa a aquest treball. En primer lloc, s'establí una pròrroga legal obligatòria per una anualitat per a tots els contractes d'arrendament rústic que haguessin vençut abans del 2 de març de 1932, sempre que l'arrendatari en continués la tinença.

A més, i el que és més important des del punt de vista del Principat, l'article 2 concretà: «En los contratos de arrendamiento de fincas rústicas, cualquiera que sea su precio, así como en los de aparcería y formas focales análogas a ellos, cual la «rabassa morta», podrán los arrendatarios y aparceros solicitar la revisión del contrato al único efecto de la reducción de la renta o participación del año agrícola presente». És a dir, per primera vegada el Govern espanyol entrava en el conflicte agrari català, i permetia la revisió dels contractes (no només de les rendes) de rabassa morta, propis del sector agrari català.

També mantenia la competència per revisar les rendes en els jurats mixtos de la propietat rústica, tot i que, allà on encara no s'haguessin creat, passava la competència als jutjats de primera instància del partit judicial corresponent.

En els casos en què se sol·licités la revisió del contracte, era preceptiu per a la continuació de la revisió que l'arrendatari hagués consignat prèviament la renda cadastral o la meitat de la renda pactada.

Finalment, l'article 7 concretava els criteris per determinar-ne la quantia de la reducció; així, per exemple, s'havien de tenir en compte el valor de les millores útils fetes per l'arrendatari, o la situació patrimonial entre les parts dels contractes, o les circumstàncies personals de l'arrendador impossibilitat: orfe, menor, mare soltera, etc., com també el temps que l'arrendatari portava treballant la finca, l'absentisme de l'arrendador i l'augment de les despeses de producció, entre d'altres. El judici per la revisió del contracte es

²⁴⁹ *Gaceta de Madrid*, núm. 305, I-XI-1931.

transformava en un judici arbitral que s'havia de tramitar davant del jurat mixt, en el qual prevalia la voluntat conciliadora o de solució harmònica del conflicte.

- El Decret de 18 de juny de 1931²⁵⁰ va prorrogar indefinidament el termini de cinc anys per a la redempció de les càrregues esmentades als decrets de 25 de juny de 1926 per als contractes de «foros, subforos, foros frumentarios, rentas en saco, sisas, derechos, cédulas de plantura y cualesquiera otros gravámenes de análoga naturaleza jurídica» sobre béns immobles situats a Galícia, Astúries i Lleó, que hem esmenat al final de l'apartat anterior, atès que aquest termini estava a punt de caducar.
- Però en relació amb la possibilitat de redempció d'aquests contractes a Galícia, Astúries i Lleó, per comprovar l'expansió de la normativa espanyola al sector agrícola català és molt rellevant el Decret de 3 de novembre de 1931.²⁵¹ Aquesta norma amplià la possibilitat de redempció d'aquests tipus de contractes o «cualquiera otros gravámenes de análoga naturaleza jurídica sobre bienes inmuebles» a tot el territori espanyol, incloent-hi, per tant, la possibilitat de redimir la rabassa morta a Catalunya.

Cronològicament, hem d'esmentar la promulgació de la Constitució espanyola de 9 de desembre de 1931, de la qual cal destacar dos articles.²⁵² El primer, el 47, en què s'establia que la República protegia els camperols i, per això, legislava, entre altres matèries, sobre el patrimoni familiar inembargable, el crèdit agrícola, les obres per al regadiu, les caixes de previsió, etc. En segon article a destacar és el 15.1, que atorgava a l'Estat la legislació bàsica, i a les comunitats autònomes la d'execució de matèries com la legislació social.

Una norma posterior i jeràrquicament inferior, però rellevant per entendre l'evolució de la normativa sobre el conflicte agrari i les decisions d'aplicació de la normativa catalana per part de la Generalitat de Catalunya,

²⁵⁰ *Gaceta de Madrid*, núm. 170, 19-VI-1931.

²⁵¹ *Gaceta de Madrid*, núm. 308, 4-XI-1931.

²⁵² *Gaceta de Madrid*, núm. 344, 10-XII-1931.

va ser el Decret de 26 de març de 1931²⁵³ del Govern espanyol. En el seu preàmbul s'explicà que es feu necessària la creació d'una jurisdicció especial que havia de tenir la competència exclusiva per decidir «las demandas de revisión de contratos de fincas rústicas». A més, aquests nous jutjats havien d'actuar «por sí en los juicios que se promuevan donde no se haya constituido o no haya empezado a funcionar el Jurado Mixto». És a dir, el disseny institucional per resoldre les revisions contractuals va ser errònia: no fou eficient fer dependre la seva tramitació dels jurats mixtos agraris, que es podien constituir o no, i podien trigar temps a fer-ho.²⁵⁴ Com veurem, la Generalitat de Catalunya va ser més expeditiva i eficient per evitar aquest problema. Com a prova de la saturació judicial, Albert Balcells apunta que es van interposar 29.971 demandes de revisió de contractes a Catalunya,²⁵⁵ i Amadeu Hurtado, a les seves memòries, explica que es van escampar pel camp català demandes impreses que van ajudar que, en pocs dies, s'interposessin milers de judicis de revisió de contractes.²⁵⁶ La confusió era tal que Oriol Anguera de Sojo, aleshores governador civil de Barcelona, va emetre la Circular de 8 d'agost de 1931,²⁵⁷ després d'un preàmbul en què parlava de la necessitat d'harmonia entre propietaris i pagesos, en la qual idealitzava, en certa manera, aquesta relació, Anguera de Sojo confirmava que els decrets del Govern republicà eren transitoris (només per a un any) i que Catalunya

253 *Gaceta de Madrid*, núm. 352, 27-III-1932.

254 BALCELLS, Albert. *El problema agrario, op. cit.*, p. 133: «La vendimia [de 1931] proseguía dentro de un clima de tensión y de expectación mientras llovían las demandas de revisión sobre los juzgados, ya que los Tribunales Mixtos de la Propiedad Rural no estaban todavía constituidos». p. 136: «[A finals d'octubre de 1931] se habían producido los primeros fallos sobre demandas de revisión de renta por parte de los Juzgados de Primera Instancia, ya que todavía no se habían constituido los Jurados Mixtos de la Propiedad Rural [...]. La primera sentencia —esperada con gran interés por unos y por otros— fue contraria al cultivador. Se basaba la sentencia en que [...] en primer término que no son aplicables a la rabassa morta los decretos en los cuales se establece la revisión de los arrendamientos».

255 BALCELLS, Albert. *El problema agrario, op. cit.*, p. 138. Les dades, les extreu de l'informe de la Sala de Govern de l'Audiència Territorial de Barcelona de 18 de juliol de 1932, que consta a GENERALITAT DE CATALUNYA. *Els contractes de conreu a Catalunya*. Barcelona: Publicacions del Departament de Justícia i Dret, 2a edició, p. 119 i ss.

256 HURTADO, Amadeu. *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps. 1894-1936*. Barcelona: Edicions 62, 2011, p. 674.

257 Circular núm. 2873, *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona*, núm. 2018, 11-IX-1931.

havia de legislar sobre la situació, gràcies a la «facultat nadiua de regular el propi dret civil».²⁵⁸

Des del punt de vista pràctic, Pere Bosch explica que la majoria de les sentències de revisió dictades pels jutjats «foren clarament desfavorables als conreadors», a excepció de Lleida-Cervera i Tarragona-Tortosa, on la majoria de casos es conciliaren.²⁵⁹ Per tant, és comprensible veure que la via proposada pel Govern espanyol mitjançant els diferents decrets no resolía el conflicte agrari, des del vessant contractual; ans al contrari, el fossilitzava.

Des del punt de vista del dret polític, Catalunya, d'acord amb l'article 11 de la Constitució republicana, va exercir el seu dret a organitzar-se com a comunitat autònoma. Després d'una campanya antiestatutària de nuclis del castellanisme i de la dreta espanyola,²⁶⁰ el 15 de setembre de 1932 es va promulgar l'Estatut d'autonomia de Catalunya.²⁶¹ Pel que aquí interessa, cal destacar-ne l'article 5.3, que atorgava a la Generalitat de Catalunya l'execució de la legislació estatal sobre agricultura i ramaderia; i, sobretot, l'article 11, que establí la «legislació exclusiva en matèria civil, exceptuant allò que disposa l'article 15.1 de la Constitució», el qual reservava per a l'Estat «la forma del matrimonio, la ordenación de los registros e hipotecas, las bases

258 Tot i així, al punt X, Anguera de Sojo deixa oberta la porta a la discreció judicial: «Als Tribunals pertoca declarar si vénen o no compresos en els decrets abans esmentats els contractes dits de rabassa morta, els quals més que amb l'arrendament tenen afinitat amb l'emfiteusi. De totes maneres, sempre que hi hagués contenció, hauran d'ésser observades les normes precedents».

259 BOSCH, Pere. *La lluita per la terra. Solidaritats pageses i conflictivitat rural a la regió de Girona (1931-1936)*. Girona: Documenta Universitària, 2015, p. 121 (en llibre electrònic).

260 ABELLÓ, Teresa. *El debat estatutari del 1932*. Barcelona: Parlament de Catalunya, 2007, p. 96. CASASSAS, Jordi. *Pervivència de Catalunya. La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja: Editorial Afers, 2020, p. 254-255. GONZÁLEZ CALLEJA, Eduardo; COBO, Francisco; MARTÍNEZ RUS, Ana; SÁNCHEZ PÉREZ, Francisco. *La Segunda República española*. Barcelona: Pasado & Presente, 2015, p. 287. Parlen d'una «campanya generalizada de las derechas españolas en contra del Estatuto (desde 1931 se habían organizado boicots de productos catalanes, y en los centros universitarios había ruidosas manifestaciones contra la enseñanza del catalán».

261 *Gaceta de Madrid*, núm. 265, de 21 de setembre de 1932. L'Estatut de 1932 tenia 18 articles i una disposició transitòria. L'Estatut de 2006, vigent en el moment de redactar-se aquest treball, després de la Sentència núm. 31/2010, del Tribunal Constitucional, de 28 de juny de 2010, té 223 articles, 15 disposicions addicionals, 2 disposicions transitòries, 1 disposició derogatòria i 4 disposicions finals.

de las obligaciones contractuales y la regulación de los Estatutos, personal, real y formal, para coordinar la aplicación y resolver los conflictos entre las distintas legislaciones civiles de España». Com veurem, la interpretació dels articles esmentats de la Constitució i de l'Estatut va ser la clau per la qual el Tribunal de Garanties Constitucionals va declarar la inconstitucionalitat de la primera Llei de contractes de conreu.

La Llei per a la solució de conflictes derivats dels contractes de conreu

Abans de la primera Llei de contractes de conreu, el Parlament de Catalunya va aprovar la Llei per a la solució dels conflictes derivats dels contractes de conreu, de 26 de juny de 1933, promulgada poc abans que l'Estatut de 1932 complís un any. D'aquest detall es permet intuir que el conflicte agrari era un problema de solució prioritària per al Parlament i els polítics catalans.

La Comissió Jurídica Assessora que va elaborar l'Avantprojecte²⁶² d'aquesta Llei i de la primera Llei de contractes de conreu estava formada per Joan Maluquer i Viladot,²⁶³ com a president; per Francesc Girons i Martí, com a secretari tècnic; per Ramon Maria Roca Sastre, com a vocalponent;²⁶⁴ i per Joan Martí i Miralles, Antoni Maria Borrell i Soler, i Francesc

²⁶² GENERALITAT DE CATALUNYA. Avantprojectes de la Comissió Jurídica Assessora. Vol. I. Barcelona: Publicacions del Departament de Justícia i Dret, p. 249 i ss.

²⁶³ Sobre Maluquer i Viladot, Martí i Miralles, Borrell i Soler, i Maspons i Anglasesell, vegeu, GAY, Eugeni (director); VALLÈS, Daniel; MONTFORT, Aram. *La Advocacia de Barcelona. 200 anys de la seva història. El Col·legi, els seus advocats i juristes*. Madrid: Aranzadi, 2019.

²⁶⁴ Segurament, una de les biografies jurídiques més interessants i completes sobre Roca Sastre és la de VALLET, Juan Berchmans. «Ramon María Rosa Sastre», *Anuario de Derecho Civil*, número 32-4, 1979, p. 591-618. La ploma de Juan Berchmans Vallet no només explica l'etapa de formació cristiana i tots els papers de l'auca jurídica que va fer Roca Sastre (registrador, jutge, magistrat del Tribunal de Cassació, advocat, membre de l'Acadèmica de Jurisprudència i Legislació, president d'honor del II Congrés Jurídic Català, etc.), sinó que explica els postulats més aviat pragmàtics i reals del jurista. El dret havia d'adaptar-se a la realitat del moment. Roca Sastre coneixia molt bé la pràctica registral, la contractació immobiliària, el dret civil català i la visió pràctica del dret, una de les funcions del qual és la consecució de solucions a problemes socials. Un detall sobre la dimensió de la figura de Roca Sastre: el conseller de Justícia i Dret, Pere Coromines, el 23 d'abril de 1933, dia que presentà els projectes de la Llei per a la solució dels conflictes derivats dels contractes de conreu i de la Llei de contractes de

Maspons i Anglasell, com a vocals.²⁶⁵ Els juristes que redactaren ambdós avantprojectes eren dels més rellevants del país, però, a més, cal dir que cap d'ells es caracteritzava per un tarannà 'revolucionari', en el sentit de tenir una voluntat de desballestar l'*status quo* jurídic i construir-ne un de nou.

Queda fora de l'objectiu d'aquest treball detallar els tràmits parlamentaris i les diferències entre l'Avantprojecte de la Comissió Jurídica Assessora i el text de la Llei. Anem, doncs, a explicar-ne breument el contingut d'aquesta i la seva aplicació.

El que pretenia la Llei per a la solució dels conflictes derivats dels contractes de conreu era donar una solució ràpida a les gairebé 30.000 demandes de revisió de contractes interposades d'acord amb els decrets del Govern espanyol. Els projectes de la Llei per a la solució dels conflictes derivats dels contractes de conreu i el de la Llei de contractes de conreu foren presentats pel conseller de Justícia i Dret davant del Parlament el mateix dia 21 d'abril de 1933.²⁶⁶

La Llei per a la solució dels conflictes derivats dels contractes de conreu, de 26 de juny de 1933, era relativament breu, només tenia 12 articles i 1 disposició transitòria.

L'objecte de la norma (art. 1) era «la solució dels conflictes derivats dels contractes de conreu plantejats en el període que va des del 14 d'abril de 1931 fins al dia de la presentació d'aquest Projecte al Parlament de Catalunya», que fou el 23 d'abril de 1933. Per tant, no tots els conflictes agraris

conreu al Parlament, digué: «I hem tingut la ventura, i jo aquí ho he de dir, i de donar un nom perquè consti en el Diari de Sessions, hem tingut la ventura de trobar una Comissió [Jurídica Assessora] de ciutadans, d'homes il·lustres en l'estudi del Dret, que han tractat aquesta qüestió amb una imparcialitat i amb una profunditat de coneixements que jo crec que poques vegades s'ha produït al nostre país, i sobretot la de poder utilitzar el saber, l'experiència i l'esperit de rectitud d'un home que cal que tots nosaltres recordem, el ponent Ramon M. Roca i Sastre. Jo em complasc en fer aquí el seu elogi, amb més llibertat, amb més espontaneïtat i imparcialitat, perquè no crec que aquest home hagi fet mai política en el partit al qual pertanyia».

²⁶⁵ Vegeu, també, SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS JURÍDICS. *Francesc Maspons i Anglasell (1873-1966): homenatge*. (Miscel·lània 2). Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Jurídics (IEC), 2017. També, per exemple, GARCÍA IZQUIERDO, José Manuel. «La Renaixença del dret català: Francesc Maspons i Anglasell», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. XXVIII, 2017, p. 529-556.

²⁶⁶ Parlament de Catalunya, *Diari de Sessions*, núm. 48, del 21 d'abril de 1933, p. 1162 i ss.

entraven dins l'objecte de la norma: només els que havien esdevingut entre un determinat període temporal, que s'iniciava amb la proclamació de la II República. Pel que fa a la resta de conflictes, la Llei no hi entrava.

L'article 2 establí una cancel·lació de deutes i responsabilitats a favor dels camperols i en contra dels propietaris. Així, el propietari no podia reclamar interessos, ni danys, ni perjudicis «per raó de la part que li toqui percebre segons aquest article (2) i que no hagi rebut» pels fets ocorreguts durant el període temporal de la norma. L'article 2 concretava que la «part a percebre del propietari» era, només: (i) la fixada de mutu acord com a solució del conflicte; (ii) a manca d'acord previ, el conreador havia de pagar el 50 per cert del preu de l'arrendament o la quota establerta abans del 14 d'abril; (iii) si el conflicte s'havia plantejat després de la Llei, el conreador havia de seguir pagant el mateix que satisfesia al propietari. Per tant, com hem apuntat, la Llei determinava la solució per a si no a totes, per a la gran majoria de les gairebé 30.000 demandes de revisió presentades a Catalunya; en fixà el resultat i la possibilitat d'accionar posteriorment.

De manera similar, l'article 3 establia una altra limitació de la responsabilitat, en determinar que els danys ocasionats a les finques pel conreador o pel propietari des del 14 d'abril de 1931 només podrien ser compensats «pel seu import», per tant, sense poder afegir-hi altres danys i perjudicis ni interessos.

L'apartat 2n d'aquest article 3 és molt rellevant, des del punt de vista processal: establí que totes les demandes de danys i perjudicis per anys agrícoles anteriors, pendents de resolució pels tribunals, quedaven sense efecte, però que l'actor podia reproduir la reclamació davant la Comissió Arbitral creada amb aquesta finalitat. Es tirava la pilota endavant en la resolució de conflictes per danys anteriors al 14 d'abril de 1931.

Igualment, l'article 4 determinava la caducitat de les reclamacions judicials civils anteriors a la presentació del projecte d'aquesta Llei, basant-se en els «fets anormals constitutius de conflicte que estiguin en tramitació» i «els embargaments i retencions decretats quedaran sense efectes». També van quedar extingides “per ministeri de la Llei” les accions resolutòries o de desnonament, però l'actor podia reproduir el seu dret davant de la Comissió Arbitral competent. És a dir: es guanyava temps per als camperols

i s'obligava els propietaris a tornar a exercir les seves pretensions davant el nou organisme que creava la Llei, les Comissions Arbitrals.

Les Comissions Arbitrals de Districte (art. 11) havien d'estar formades per 3 membres nomenats per la Unió de Rabassaires i 3 membres nomenats per l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre. El president havia de ser nomenat pels 6 membres i, a falta d'acord entre ells, havia de ser nomenat pel Consell Executiu de la Generalitat. Les resolucions d'aquestes Comissions Arbitrals de Districte eren apel·lables, sense efectes suspensius, davant d'una comissió arbitral superior, composta per 2 membres nomenats per la Unió de Rabassaires i 2 membres per l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, i presidida pel conseller de Justícia i Dret. La resolució d'aquesta Comissió Superior havia de ser definitiva i ferma. Veiem que es tornava a repetir la composició paritària de les institucions destinades a resoldre els conflictes laborals.

La disposició transitòria de la Llei determinava que el Consell Executiu havia de fixar el nombre, la jurisdicció i les competències de les Comissions Arbitrals de Districte, així com el seu funcionament, els règims d'incompatibilitats i els motius de recusació. Així ho feu mitjançant el Reglament de la Llei, de 24 de juliol de 1933,²⁶⁷ dictat pel conseller d'Agricultura i Economia, Pere Mias.

Però el Govern de la Generalitat es trobà que l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre no feia ús de la seva facultat de designar els seus representants a les Comissions Arbitrals de Districte, i en boicotejava la creació i el funcionament arreu del país.²⁶⁸ Per evitar que es repetís la situació de

²⁶⁷ *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya* (BOGC), núm. 71, 27-VII-1933. El Decret de 27 de setembre de 1933 modificà l'article 19 del Reglament, al BOGC, núm. 100, 30-IX-1933. El Decret de 23 de gener de 1934 modificà els articles 8, 11 i 52 del Reglament, al BOGC, núm. 27, 27-I-1934. La Llei de 8 de desembre de 1933, del BOGC, núm. 132, 9-XII-1933, va habilitar un crèdit de 40.000 pessetes per satisfer les despeses de viatge i d'estada que acreditessin els presidents i els vocals conreadors de les Comissions Arbitrals de Districte. Igualment, la Llei de 3 de març de 1934 va fer extensiva la indemnització per viatge i dietes del president i dels vocals conreadors, als vocals propietaris. De fet, un dels problemes de les institucions laborals paritàries inicials fou la manca de pagament de les despeses als vocals d'ambdues parts, VALLÈS, Daniel. «El Tribunal Industrial de Barcelona de 1910...», op. cit.

²⁶⁸ BOSCH, Pere. *La lluita per la terra... op. cit.*, p. 193 i ss (llibre electrònic).

bloqueig en què es trobaven els jurats mixtos de la propietat rural a l'Estat espanyol, el Govern català va ser proactiu i inicià el nomenament, amb nom i cognoms, de les persones que havien de formar part de moltes de les Comissions Arbitrals de Districte que es crearen. Així, al *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya* trobem els nomenaments de les Comissions Arbitrals de Valls i de Montblanc,²⁶⁹ Manresa,²⁷⁰ Montblanc,²⁷¹ Igualada,²⁷² Sabadell i Vilafranca del Penedès,²⁷³ Sant Feliu de Llobregat i Vic,²⁷⁴ el Vendrell i Vilanova i la Geltrú,²⁷⁵ Valls i Gandesa,²⁷⁶ 'comarques lleidatanes',²⁷⁷ Figueres,²⁷⁸ Tarragona,²⁷⁹ la Bisbal i Tortosa,²⁸⁰ Girona i Santa Coloma de Farners,²⁸¹ Olot, Granollers i Badalona,²⁸² Terrassa,²⁸³ Mataró i Arenys de Mar,²⁸⁴ Reus,²⁸⁵ Berga²⁸⁶ i Falset.²⁸⁷

Finalment, el Decret de 26 de febrer de 1934²⁸⁸ constatà que s'havien creat les Comissions Arbitrals de Districte a tots els partits judicials «on era sensible el problema» agrícola i establí que els conflictes plantejats «en territori no comprès dins la jurisdicció» de les Comissions ja creades, «se-

269 D'ambdues comissions pel Decret de 26 de juliol de 1933, BOGC, núm. 71, 27-VII-1933.

270 BOGC, núm. 72, 29-VII-1933.

271 BOGC, núm. 74, 3-VIII-1933. Composició modificada al BOGC, núm. 84, 26-VIII-1933.

272 Composició de la d'Igualada modificada al BOGC, núm. 84, 26-VIII-1933.

273 Per a les tres comissions, al BOGC, núm. 74, 3-VIII-1933.

274 Ambdues al BOGC, núm. 75, 5-VIII-1933. Composició de la de Vic modificada al BOGC, núm. 85, 29-VIII-1933.

275 Ambdues al BOGC, núm. 77, 10-VIII-1933.

276 Ambdues al BOGC, núm. 81, 19-VIII-1933.

277 BOGC, núm. 87, 2-VIII-1933.

278 BOGC, núm. 91, 12-IX-1933.

279 BOGC, núm. 92, 14-IX-1933.

280 Ambdues al BOGC, núm. 95, 21-IX-1933.

281 Ambdues al BOGC, núm. 97, 26-IX-1933.

282 De les tres comissions, al BOGC, núm. 97, 26-IX-1933.

283 BOGC, núm. 99, 29-IX-1933.

284 BOGC, núm. 100, 30-IX-1933.

285 BOGC, núm. 128, 2-XII-1933.

286 BOGC, núm. 140, 22-XII-1933.

287 BOGC, núm. 149, 31-XII-1933.

288 BOGC, núm. 61, 2-III-1934.

ran sotmesos a la decisió de la Comissió arbitral de la demarcació de la qual afronti el territori on radiqui la finca origen del conflicte».²⁸⁹ I en el cas que puguin ser competents dues comissions, la reclamació podia ser sotmesa a la que escollís l'actor.

La Llei per a la solució dels conflictes derivats dels contractes de conreu va ser prorrogada per la Llei de 8 de gener de 1934,²⁹⁰ és a dir, durant tot el període del contenciós competencial de la Llei de contractes de conreu,²⁹¹ que veurem més endavant.

Un dels millors exemples que la Llei per a la solució dels conflictes derivats dels contractes de conreu va funcionar i que alguna de les Comissions Arbitrals creades van complir la seva tasca, ens l'explica Pere Bosch respecte dels conflictes a la zona gironina.²⁹² Una vegada resolts els problemes i obstacles per a la constitució de les Comissions Arbitrals, el seu ritme de treball fou prou intens. Per exemple, la de Figueres es va reunir 84 vegades entre l'11 d'octubre de 1933 i el 14 d'octubre del 1934; la de la Bisbal ho feu 32 vegades en 7 mesos; la de Santa Coloma de Farners tingué 36 reunions entre el 2 de juny de 1934 i el 5 d'octubre del mateix any, és a dir, 9 reunions cada mes; i la de Girona, es reuní 43 vegades entre el 9 de gener i el 14 de setembre de 1934.

De manera paral·lela, la creació de les Comissions gironines va representar un augment de les demandes de revisió dels contractes per la via de la Llei a fi de solucionar els conflictes derivats dels contractes de conreu i, així, intentar superar les dificultats de la via judicial dels decrets del Govern espanyol. L'autor ha estudiat 2.050 casos conservats, probablement poc més de la meitat de tots els tramitats, en què el 50,9% es tractava de contractes verbals; contractes verbals ho eren el 79% del total dels contractes d'arrendaments i el 95% dels de parceria; mentre que només el 36% dels contractes de masoveria tractats eren verbals.

²⁸⁹ Segons el Diccionari de l'IEC, un dels possibles significats d'*afrontar* referent a territoris, heretats, camps, etc., és '*ésser contigu a un altre*'.

²⁹⁰ BOGC, núm. 10, 10-I-1934.

²⁹¹ BOSCH, Pere. *La lluita per la terra... op. cit.*, p. 237.

²⁹² *Ibidem*, p. 200 i ss.

Evidentment, la casuística dels expedients analitzats és molt variada i cal ser curós a l'hora d'emetre conclusions generals, però de les dades exposades per Pere Bosch es pot desprendre que el 94% de les resolucions de les Comissions Arbitrals gironines acredita l'existència de conflicte agrari i que, per tant, es va assumir una rebaixa de la renda agrària d'entre el 25% al 50%; el 2,38% dels casos foren desestimats, l'1,86 conciliats i en l'1,52 dels casos les denúncies es retiraren o no hi va comparèixer el denunciant. Aquestes dades ens mostrarien que les Comissions Arbitrals creades per la Llei per a la solució dels conflictes derivats dels contractes de conreu van funcionar, amb dificultats, però van intentar fer la tasca per a la qual van ser creades.

Per acabar aquesta anàlisi, cal esmentar que la Llei va ser declarada inconstitucional pel Tribunal de Garanties Constitucionals en quatre sentències, totes instades per particulars.²⁹³ Això implicava que la declaració d'inconstitucionalitat només afectava el cas concret dels recurrents i no la generalitat dels destinataris de la norma, respecte als quals la norma era perfectament aplicable. Però, com expliquem més endavant, els efectes limitats de les sentències van ser ampliat i es va declarar la inconstitucionalitat general de la Llei, de manera unilateral i antijurídica, pel Govern espanyol el gener de 1935.

Finalment, cal un apunt històric: com és sabut, el 19 de novembre de 1933 se celebraren eleccions a l'Estat espanyol i guanyaren les dretes, que formaren govern.

Les lleis de contractes de conreu

Creiem que és necessari parlar de lleis de contractes de conreu, en plural, ja que la norma amb aquest nom va passar per diferents estadis que provocaren que acabés convertint-se en normes diferents, però amb una essència que gairebé era la mateixa.

²⁹³ Tres sentències del Tribunal de Garanties Constitucionals de 27 de novembre de 1934 (*Gaceta de Madrid*, núm. 335, d'1 de desembre de 1934, i núm. 336, de 2 de desembre de 1934) i una de 17 de gener de 1935 (*Gaceta de Madrid*, núm. 21, de 21 de gener de 1935).

No és objecte d'aquest treball la comparació entre l'Avantprojecte de la Comissió Jurídica Assessora amb la norma resultant. Tampoc ho és la història de la tramitació parlamentària de la Llei,²⁹⁴ en què la Lliga Catalana s'absentà;²⁹⁵ fins i tot se'ns escapa l'oposició ferotge que en feren l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre i altres entitats conservadores.²⁹⁶

El que sí ens interessa és el vessant més jurídic; així, veurem resumidament el contingut de la primera Llei de contractes de conreu i el seu caràcter rellevant dins l'ordenament jurídic català i les complicacions jurídiques que patí.

En primer lloc, cal destacar que la Comissió Jurídica Assessora va entendre que els contractes de conreu no formaven part de la legislació civil exclusiva de l'Estat, explicitada a l'article 15.1 de la Constitució; ans al contrari, entenia que Catalunya tenia la competència legislativa per regular aquesta tipologia contractual. A més, va entendre²⁹⁷ que el dret social, que sí era de competència exclusiva de l'Estat, «té per finalitat específica regular el desenvolupament del contracte de treball o de prestació de serveis, no afecta els contractes de conreu, o sigui d'arrendament de coses». Com veurem, el Tribunal de Garanties Constitucionals no pensà el mateix.

De fet, la mateixa Comissió Jurídica Assessora es va centrar en els contractes sobre el conreu de les terres i va deixar de banda «la regulació dels contractes pecuaris, dels mixtes de pecuaris i de conreu, i dels que no tinguin per finalitat específica el conreu agrícola».

«Els principis animadors» de l'Avantprojecte foren «la llibertat de contractació i l'equitat» i va reconèixer que «una de les matèries més importants» era la «relativa a la durada dels contractes de conreu», de manera que, tot respectant la llibertat contractual, s'establia «un equitatiu frenatge quan un interès especial o la protecció de la part més feble ho exigia».

²⁹⁴ Tot i que l'Avantprojecte de la Comissió Jurídica Assessora tenia 116 articles, la primera Llei de contractes de conreu, d'11 d'abril de 1934, en tenia 87, 3 articles addicionals i 6 disposicions transitòries.

²⁹⁵ CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *Història de la Llei de Contractes de Conreu*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1971, p. 12.

²⁹⁶ *Ibidem*, p. 21 i ss. BALCELLS, Albert. *El problema agrario, op. cit.*, p. 183 i ss.

²⁹⁷ GENERALITAT DE CATALUNYA. *Avantprojectes de la Comissió Jurídica Assessora*. Vol. I. Barcelona: Publicacions del Departament de Justícia i Dret, p. 182.

Per tant, l'Avantprojecte de la Comissió Jurídica Assessora partia de la premissa que en els contractes de conreu hi podia haver (o hi havia) una asimetria entre les parts contractants, que obligava a establir preceptes legals imperatius per superar-ne la desigualtat. I això, per a una Comissió Jurídica Assessora del tot allunyada de revolucions jurídiques, era prou significatiu.

Però, finalment, la Comissió constatà que «la qüestió més delicada» fou la de les revisions contractuals, és a dir, de la possibilitat de reduir les rendes de manera excepcional. Aquí, la lletra de la Comissió és explícita: «La consciència jurídica dels membres de la Comissió que han integrat la Secció especial redactora, no dubtà de donar caire d'institució permanent a les revisions; i per a fer-ho, no s'ha hagut d'eixoplugar en la teoria del fet revolucionari. Li ha estat suficient inspirar-se en el mateix criteri d'equitat, que per ésser consubstancial al nostre dret al través de la consuetud i de la doctrina, ha dinamitzat les nostres llei catalanes amb una inspiració ètica i social absent de liturgisme jurídic». Amb aquest tarannà s'hauria de llegir tant l'Avantprojecte com la Llei.

Vegem quins foren els aspectes més rellevants de la primera Llei de contractes de conreu, d'11 d'abril de 1934:²⁹⁸

- a) Com he apuntat, la Llei tenia un abast generalista, és a dir, el seu objecte eren els contractes pels quals «es cedeix onerosament l'aprofitament d'una finca rústica a persona diferent del propietari, sempre que sigui l'explotació de naturalesa agrícola», «qualsevol que sigui la seva denominació». Tot i així, sí que es regularen especificacions sobre els contractes de rabassa morta i de parceria:
 1. Es considerà la rabassa morta un cens emfitèutic redimible a voluntat del conreador. A manca de conveni previ, el preu de la redempció l'havia de fixar la Junta Arbitral competent, segons el valor de la finca

²⁹⁸ BOGC, núm. 102, 12-IV-1934. Una crítica ferotge a la Llei la feu Oriol Anguera de Sojo, el que fora governador civil de Barcelona, en un article a *La Veu de Catalunya* del 6 de maig de 1934. Aquesta crítica incidia en el fet que la Llei era, de fet, una norma de contingut social, que va més enllà de l'àmbit civil. A més, comenta: «Algunes disposicions de la llei —el dret d'adquisició tal com ve regulat—, la redempció establerta per a la rabassa, estesa considerablement en els seus límits [...] constitueixen una veritable expropiació o socialització que no entra dins de l'àmbit ordinari d'una llei civil».

en el moment d'establir-se la rabassa. És molt interessant la possibilitat que donà la Llei de contractes de conreu al conreador de pagar el preu de la redempció «en 15 terminis anuals» amb el 5% d'interès, ja que representa que era el propietari qui li n'estaria finançant la redempció.

- b) La regulació genèrica dels contractes n'afectà la durada, les millores, les revisions, el dret d'adquisició, de tempteig, de retracte i de rescat:
 1. Una dada curiosa és que els contractes de conreu (art. 7) no eren acceptables si afectaven una superfície de terreny inferior a la que «requereixi, a més del treball del conreador, dels seus ascendents i descendents directes, germans o afillats de dret, el treball de jornalers en proporció superior a la de la quarta part de la feina, durant l'any agrícola». Per tant, la Llei de contractes de conreu buscava evitar el minifundisme i, pretesament, una situació més empobrida dels camperols; la intuïció ens diu que mesures com aquesta podien fer augmentar el preu dels terrenys, ja que limitaven l'oferta de terres.
 2. Respecte a la durada (art. 10 i ss), els arrendaments havien de durar un mínim de sis anys. A més, es creava el dret de revisió per causes ignorades a l'hora de contractar, i per causes sobrevingudes que impliquessin que la continuació del contracte «esdevingués perjudicial pel conreador», a partir del fet (art. 38) que «tot contracte ha de proporcionar al conreador un benefici» i que «tot contracte ha de proporcionar al propietari una utilitat». Aquestes revisions tenien, igualment, limitacions (art. 39): respecte a l'arrendament, el preu no podia superar el 4% del valor de la terra; una vegada revisat el preu, no podia tornar a ser revisat durant sis anys (art. 40).
 3. Es determinà la inembargabilitat dels drets del conreador derivats del contracte de conreu (art. 18) i es prohibiren els subarrendaments (art. 19).
 4. Es va atorgar al conreador (art. 43 i ss) un dret d'adquisició del terreny «mitjançant l'abonament del seu valor al propietari»; dret que era irrenunciable i inalienable, ni susceptible de gravamen, ni exercit pels creditors en virtut de subrogació, i dret que havia d'exercir-se (art. 49) «dintre (de) l'any següent al naixement del dret al seu favor

pel transcurs de 18²⁹⁹ anys de conreu continuat», i, si no s'exercia, es perdia la possibilitat fins al transcurs de divuit anys més (art. 50). Un dels requisits per exercir aquest dret era que els contractes en què es basava s'haguessin mantingut durant més de divuit anys. El preu d'adquisició l'havien de fixar les Junes Arbitrals, d'acord amb les regles per fixar les revisions dels contractes de l'article 39. És molt rellevant que es permetés al conreador (art. 48) pagar el preu del dret d'adquisició en terminis anuals de quinze anys amb un 5% d'interès, de manera que, de fet, era el propietari el que finançava l'adquisició del terreny. El que sorprèn, en un exercici de cert presentisme, és que la Llei de contractes de conreu no preveia la possibilitat d'oposició del propietari a l'exercici d'aquest dret d'adquisició a favor del conreador.³⁰⁰ En canvi, a l'Avantprojecte de la Comissió Jurídica Assessora (art. 67) sí que consta una facultat del propietari de limitar el dret d'adquisició del conreador. Aquesta diferència entre l'Avantprojecte i el text de la Llei és un dels detalls jurídics que poden ajudar a explicar les oposicions frontals que van acompanyar la Llei des del vessant dels propietaris agrícoles catalans: la Llei permetia 'perdre' la seva propietat sense possibilitat d'oposar-s'hi.

En aquest punt és oportú posar de manifest que l'Avantprojecte de la Comissió Jurídica Assessora considerà aquest dret d'adquisició «una de les innovacions de l'Avantprojecte», per tal d'aconseguir la «redistribució de la propietat rústica», amb l'objectiu de pacificar el camp i intensificar la producció.³⁰¹

²⁹⁹ A l'Avantprojecte constava que el termini era de quinze anys (art. 62.2). Per tant, el Parlament va endurir l'exercici del dret d'adquisició a favor del conreador, i va allargar el temps mínim de conreu tres anys més: la Comissió Jurídica Assessora era més favorable al conreador.

³⁰⁰ Art. 67 de l'Avantprojecte: «El propietari pot apartar del dret d'adquisició, terres susceptibles d'ésser adquirides fins límit màxim de la meitat del valor de totes elles, i sempre fins un valor de 40.000 ptes., encara que la dita meitat fos inferior a aquesta quantitat». En aquest cas, el Parlament va afavorir els conreadors en no incorporar aquesta limitació al text de la Llei.

³⁰¹ GENERALITAT DE CATALUNYA. *Avantprojectes de la Comissió Jurídica Assessora...*, op. cit., p. 191 i ss.

- c) L'última part de la Llei era la que regulava les Junes Arbitrals (art. 74-87), que havien de regir en cada cap de Districte i que havien de conèixer «totes les qüestions que resultin de l'aplicació o interpretació» de la Llei:
1. Les Junes Arbitrals es componien d'un president, escollit pel Govern de la Generalitat, i de quatre vocals i quatre suplents, dos com a representants dels conreadors i dos dels propietaris, escollits a partir d'eleccions. Per tant, les Junes Arbitrals també tenien una configuració paritària i el vot del president només es podia emetre en cas d'empat (art. 82).
 2. El càrrec de vocal era obligat i gratuït, però tenien dret a ser rescalats per les despeses de viatge i d'estada, així com «els jornals que deixin de percebre».

Com és sabut, el Govern espanyol va impugnar la primera Llei de contractes de conreu³⁰² i el resultat el decidí la Sentència del Tribunal de Garanties Constitucionals de 8 de juny de 1934,³⁰³ en una votació dividida en 10 vots a favor de la constitucionalitat i 13 en contra, i 3 vots particulars. Exposem els arguments del Tribunal, sense entrar a valoracions presentistes.

Segons la Sentència, la Llei de contractes de conreu va legislar sobre les bases de les obligacions contractuals civils, que era matèria reservada a la competència legislativa de l'Estat espanyol per l'article 15 de la Constitució republicana, en tant que va regular «sobre la autonomía de la voluntad, sobre la forma, sobre los efectos del contrato entre partes y para tercero; al limitar su objeto, al dar efectos reales a este contrato y al instituir el derecho de adquisición». De fet, per a la Sentència, el dret d'adquisició que regula la Llei de contractes de conreu eliminava la voluntat contractual «transformando al cultivador en propietario» i, per tant, fent desaparèixer la relació contractual prèvia per a la qual s'atorga el consentiment. I la Sentència reblà el clau, fent que la modificació contractual imperativa caigués del costat del

302 Segons CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *Història...*, op. cit., p. 26-27, el recurs del Govern espanyol es va presentar fora de termini, aspecte que es desestimà en el fonament jurídic 11 de la Sentència; també sobre els arguments, el debat, la votació del recurs i els vots particulars de la Sentència. També a BALCELLS, Albert. *El problema agrario...*, op. cit., p. 211 i ss.

303 *Gaceta de Madrid*, núm. 163, 12-VI-1934.

dret social, competència exclusiva de l'Estat: «Y si se alega que los embates que la legislación social imponen, como es cierto, esa transformación de los contratos y esa sustitución de relaciones de carácter voluntario por otras de carácter necesario, se reconoce que la evolución de las bases de las obligaciones contractuales se debe a una exigencia en cuya apreciación, por ser de carácter social, es el Estado el único competente».

El Tribunal va ampliar l'argument anterior. Va entendre que el dret social tenia vocació de regular situacions en què «el contratante [...] como miembro o parte de una clase o estamento [...] en este caso concreto como perteneciente a la de cultivadores de predio ajeno o a la de propietarios del cultivado por otro». Per això, va concloure que la Llei de contractes de conreu vulnerava la competència exclusiva de l'Estat per regular el dret social. A més, posà un exemple d'aquesta «interrelació» diferenciada d'ambdues classes en el fet que la creació i la tasca de les Junes Arbitrals depenia de la decisió d'aquestes.

D'altra banda, va entendre que el dret d'adquisició regulat a la norma «implica [...] el ejercicio de un derecho semejante al de expropiación por causa de utilidad social, materia también reservada al Estado [...]. Pero en lo que afecta al propietario, es, por la obligatoriedad con que se le exige la transmisión de la propiedad, verdadera expropiación indemnizada y con un fin de utilidad social, y aun concretamente de clase social: la de los cultivadores. [...] lo indudable es que se le expropia sin posibilidad jurídica de que prevalezca su voluntad en contrario».

Finalment, també posà l'accent en el fet que la legislació i les competències que la Llei va fixar per a les Junes Arbitrals vulneraven la competència exclusiva de l'Estat sobre la matèria processal, ja que les Junes Arbitrals representaven, realment, «la supresión total de la jurisdicción» civil per a aquesta matèria concreta.

Sense entrar en qüestions d'història política,³⁰⁴ que queden fora de l'àmbit temàtic del treball, a partir de la Sentència la història de la norma s'accelerà. El cert és que el Parlament de Catalunya votà una segona Llei

³⁰⁴ Segons HURTADO, Amadeu. *Quaranta anys...*, op. cit., p. 822, 827 i ss., la Sentència del Tribunal de Garanties Constitucionals obrí un període d'agitació política a Catalunya, atès que, com a resultat de les eleccions del novembre de 1934, es volia donar la imatge que Catalunya «era el baluarte de la República».

de contractes de conreu, la de 14 de juny de 1934,³⁰⁵ que era essencialment igual a la primera.³⁰⁶

Però, segons explica Joaquim de Camps, el Govern de Lerroux va deixar passar voluntàriament el termini per poder impugnar la segona Llei de contractes de conreu i, per tant, aquesta esdevingué irrecurrible.³⁰⁷ De manera gairebé immediata, el Govern espanyol i el català iniciaren unes negociacions per tal de donar sortida jurídica a la norma.³⁰⁸

La solució acordada vingué de l'article addicional II, que preveia el desplegament de la Llei mitjançant un reglament, «del qual es donarà compte al Parlament». Es preveia que el reglament inclogués totes les esmenes per ajustar la Llei a la Constitució, que aquestes fossin admeses pel Parlament i que, després, el mateix Parlament autoritzés la redacció d'un text refós de la norma. I així va ser:

- El Reglament de la segona Llei de contractes de conreu era del 6 de setembre de 1934.³⁰⁹

³⁰⁵ BOGC, núm. 166, 15-VI-1934.

³⁰⁶ Per a FOSSAS, Enric. *Companys, ¿golpista o salvador de la República? El juicio por los hechos del 6 de octubre de 1934 en Cataluña*. Madrid: 2019, p. 64: «La aprobación por el Parlamento catalán de una ley idéntica a la que había sido declarada inconstitucional y nula constituyó inequívocamente un acto de ruptura constitucional que anunciaba la futura insurrección». Des del punt de vista de la històrica de dret, nosaltres proposem una interpretació alternativa, com veurem. I és que creiem que no és del tot correcte establir una relació tan directa entre la segona Llei de contractes de conreu i els Fets d'Octubre. Per a CAMPS I ARBOIX, Joaquim de, *Història...*, op. cit., p. 47, una mica naïf, l'aprovació de la segona Llei de contractes de conreu «implicava un doble gest: d'una banda, la resolució del Tribunal fou acatada, altrament no hauria estat necessari de votar una nova Llei. I, de l'altra, la cambra reafirmava, amb convicció [...] d'estar en meridiana legalitat». HURTADO, Amadeu. *Quaranta anys...*, op. cit., p. 829. Relata que la segona Llei de contractes de conreu va ser votada al Parlament, mentre una gentada «omplia la plaça de la Ciutadella». Però per a Hurtado, Amadeu. *Quaranta anys...*, op. cit., p. 830: «vaig saber que, a l'ombra d'aquella situació confusa, la llei de contractes de conreus era un simple pretext per aixecar un moviment insurreccional contra la República perquè d'ençà de les eleccions de novembre anterior no la governaven les esquerres». Però (p. 833), «Al cap d'unes setmanes, com havíem suposat, la gent es va cansar d'aguantar aquella tensió i els de la Generalitat van pensar en la possibilitat d'un arranjament».

³⁰⁷ CAMPS I ARBOIX, Joaquim de, *Història...*, op. cit., p. 49 i ss.

³⁰⁸ HURTADO, Amadeu. *Quaranta anys...*, op. cit., p. 833 i ss.

³⁰⁹ BOGC, núm. 256, 13-IX-1934.

- La Llei de 14 de setembre de 1934³¹⁰ va declarar «amb força de Llei» el Decret que aprovà el Reglament de la segona Llei de contractes de conreu i, a més, autoritzà el Govern «per a publicar un text refós que comprengui els preceptes vigents de la Llei de 14 de juny proppassat i del Reglament de 6 de setembre corrent».
- El Decret de 21 de setembre de 1934³¹¹ va aprovar el text refós de la Llei de contractes de conreu, que es va convertir, per tant, en la tercera Llei de contractes de conreu. Una de les diferències importants d'aquesta norma era que s'introduïa la possibilitat que el propietari discutís el dret d'adquisició del conreador dins un procediment davant les Junes Arbitrals (art. 79-81). Per tant, es mantingué el dret d'adquisició a favor del conreador, amb els divuit anys necessaris de temps de conreu, tot i que es permetia al propietari una mínima oposició a l'exercici d'aquest dret.
- Però els fets ocorregueren de tal manera que el text refós de la Llei de contractes de conreu trigà a aplicar-se.

Els Fets d'Octubre de 1934

La història ha explicat que el dia 4 d'octubre de 1934 la CEDA va entrar al Govern de Lerroux amb les carteres d'Agricultura, Justícia i Treball. Això va provocar la convocatòria d'una vaga general pel Partit Socialista.³¹² Molt resumidament i a l'efecte d'història del dret que aquí ens interessa: la vaga triomfà i fou intensa i violenta a Astúries; i a Catalunya, el president Llu-

³¹⁰ BOGC, núm. 258, 15-IX-1934.

³¹¹ BOGC, núm. 273, 30-IX-1934.

³¹² La bibliografia sobre els Fets d'Octubre de 1934 és extensa. Entre la més recent, cal destacar la feina de Manuel López Esteve, fruit de la seva tesi doctoral. Així, vegeu LÓPEZ ESTEVE, Manuel. «Els fets d'octubre de 1934: més enllà de l'acció de l'acció governamental». *Segle XX. Revista Catalana d'Història*, núm. 3, 2010, p. 31-55; «Els Fets d'Octubre de 1934 a Catalunya: entre l'acció de Govern i la mobilització social». *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. XXI, 2013, p. 631-649, i *Els fets del 6 d'octubre de 1934*. Barcelona: Editorial Base, 2013. També GONZÁLEZ VILALTA, Arnau; LÓPEZ ESTEVE, Manuel; UCELAY-DA CAL, Enric (ed.). *6 d'octubre. La desfeta de la revolució catalanista de 1934*. Barcelona: Editorial Base, 2014. Des d'una perspectiva jurídica centrada en el procés judicial contra el Govern de la Generalitat, FOSSAS, Enric. *Companyys...*, op. cit.

ís Companys pronuncià una al·locució en què, en essència, manifestava que Catalunya trencava tota relació amb les institucions governades per la dreta espanyola i proclamava «l'Estat català dins de la República federal espanyola».³¹³

Després d'aldarulls i tirotejos, el general Domènec Batet va detenir Companys i la resta del Govern de la Generalitat.³¹⁴ Pel Decret de 6 d'octubre de 1934 es declarà l'estat de guerra a tot el territori espanyol.³¹⁵ El mateix dia, el general Batet va emetre un ban militar en el qual afirmà que, en virtut de l'estat de guerra, assumia el comandament del territori de Catalunya.³¹⁶ Després de 43 morts, tant de l'exèrcit com de persones que donaven suport al Govern català, i més d'un centenar de ferits, a les 6 del matí del 7 d'octubre de 1934, el president Companys i el seu Govern es rendien, eren detinguts i traslladats al vapor *Uruguay*, on foren empresonats. De fet, el vaixell arribà a tenir més de 2.500 persones detingudes. Però la repressió continuà durant els mesos següents:³¹⁷ més de 5.000 persones foren empresonades: obrers, polítics, camperols, funcionaris,³¹⁸ acadèmics;³¹⁹ molts diaris foren suspesos,³²⁰ etc. A més, el ban del general Batet es prorrogà fins al 13 d'abril

³¹³ HURTADO, Amadeu. *Quaranta anys...*, op. cit., p. 840 i ss.

³¹⁴ Sobre el general Batet, vegeu la biografia RAGUER, Hilari. *El General Batet*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.

³¹⁵ *Gaceta de Madrid*, núm. 280, 7-X-1935. Sobre la justificació jurídica de la declaració de l'estat d'alarma, vegeu FOSSAS, Enric. *Companys...*, op. cit., p. 74-75. L'estat de guerra fou substituït per l'estat d'alarma pel Decret de 13 d'abril de 1935, *Gaceta de Madrid*, núm. 105, 15-IV-1935. Però l'estat de guerra es tornà a declarar per a Barcelona i província, mitjançant el Decret de 28 de novembre de 1935, *Gaceta de Madrid*, núm. 180, 29-VI-1935, que tornaren a passar a l'estat d'alarma pel Decret de 27 de setembre de 1935, *Gaceta de Madrid*, núm. 271, 28-IX-1935; estat d'alarma que acabà mitjançant el Decret de 7 de gener de 1936, *Gaceta de Madrid*, núm. 8, 8-I-1936.

³¹⁶ *El Diluvio*, 9-X-1934, p. 9.

³¹⁷ FOSSAS, Enric. *Companys...*, op. cit., p. 78-79.

³¹⁸ Per exemple, l'Ordre de 17 d'octubre de 1934, suspenia de feina i sou una llista de funcionaris detinguts, BOGC, núm. 292, 19-X-1934.

³¹⁹ Per exemple, les ordres de 26 de novembre de 1934, emeses per Francisco Jiménez Arenas (nomenat per Batet), van acordar que, atès que Pompeu Fabra i Poch i Pere Bosch i Gimpera estaven detinguts i a disposició de l'autoritat judicial, se'ls suspenia de treball i sou. BOGC, núm. 331, 27-XI-1934. Aquesta suspensió va durar fins a mitjans de desembre de 1934, BOGC, núm. 347, 13-XII-1934.

³²⁰ BALCELLS, Albert. *El problema agrario*, op. cit., p. 287.

de 1935: la majoria d'ajuntaments catalans republicans foren suspesos i intervinguts; el Parlament es va suspendre per la Llei de 2 de gener de 1935,³²¹ que també preveia el retorn a l'Estat espanyol dels serveis traspassats a la Generalitat i que un delegat del Govern espanyol (en aquell moment, Portela Valladares)³²² havia d'exercir les funcions atribuïdes a la Generalitat;³²³ els serveis d'ordre públic de Catalunya van ser assumits pel Govern de la República;³²⁴ des de finals de 1934 a principis de 1936 es van dur a terme judicis militars pels Fets d'Octubre de 1934 i només els tres últims mesos de 1934 es van instruir militarment 1.085 causes.³²⁵

Pel que aquí interessa i tornant al conflicte agrícola català, cal destacar l'Ordre de 25 d'octubre de 1934³²⁶ que establia «el cumplimiento estricto de los contratos [...] sin admitir dudas ni controversias [...] y (se) perseguirá cualquier resistencia o infracción de la entrega de la totalidad de los Frutos o rentas que deben satisfacer los cultivadores». Per tant, es deixava sense efecte el text refós de la Llei de contractes de conreu. A més, s'inicià un augment molt notable de desnonaments de pagesos, en aplicació de la nova Llei

³²¹ *Gaceta de Madrid*, núm. 3, 3-I-1935. Aquesta Llei fou declarada inconstitucional per la Sentència del Tribunal de Garanties Constitucionals de 5 de març de 1936, *Gaceta de Madrid*, núm. 68, 8-III-1936.

³²² Nomenat pel Decret de 5 de gener de 1935, *Gaceta de Madrid*, núm. 6, 6-I-1935. I se li va admetre la dimissió pel Decret de 9-IV-1935, *Gaceta de Madrid*, núm. 103, 13-IV-1935. Després el succeïren Juan Pich y Pon (nomenat pel Decret de 23-IV-1935, *Gaceta de Madrid*, núm. 114, 24-IV-1935, separat pel Decret de 28 d'octubre de 1935, *Gaceta de Madrid*, núm. 302, 29-X-1935; després seguí Eduardo Alonso y Alonso (nomenat pel Decret de 28 d'octubre de 1935, *Gaceta de Madrid*, núm. 302, 29-X-1935; després vingué Ignacio Villalonga Villalba (nomenat pel Decret de 19 de novembre de 1935, *Gaceta de Madrid*, núm. 324, 20-XI-1935, dimissió admesa pel Decret de 18 de desembre de 1935, *Gaceta de Madrid*, núm. 353, 19-XII-1935); també Félix Escalas Chamení (nomenat pel Decret de 18 de desembre de 1935, *Gaceta de Madrid*, núm. 353, 19-XII-1935, dimissió admesa pel Decret de 17 de febrer de 1936, *Gaceta de Madrid*, núm. 53, 22-II-1936), i Juan Moles Ormella (nomenat pel Decret de 17 de febrer de 1936, *Gaceta de Madrid*, núm. 53, 22-II-1936, dimissió admesa pel Decret de 4 de març de 1936, *Gaceta de Madrid*, núm. 65, 5-III-1936).

³²³ *Gaceta de Madrid* núm. 3, de 3 de gener de 1935.

³²⁴ Decret de 24 de novembre de 1934, publicat al BOGC, núm. 335, 1-XII-1934.

³²⁵ BALCELLS, Albert. *El problema agrario...*, op. cit., p. 297.

³²⁶ BOGC, núm. 299, 26-X-1934. Aclarida per l'Ordre de 9 de novembre de 1934, BOGC, núm. 314, 10-XI-1934.

d'arrendaments rústics, de 15 de març de 1935,³²⁷ fet que agreujà encara més el conflicte. Fins i tot, Francesc Cambó va haver d'apel·lar a la «generositat» dels propietaris catalans, en vista de la situació.³²⁸

El Decret de 24 de gener de 1935,³²⁹ que molt probablement es va saltar els principis de jerarquia normativa i de competència material, va declarar que la inconstitucionalitat de la Llei per a la solució dels conflictes derivats dels contractes de conreu, que afectava només particulars, calia generalitzar-la. Per tant, s'ordenà als jutges que resolguessin d'acord amb les normes processals i de competència de la Llei d'enjudiciament civil. A més, es deixaven sense efectes els acords i les resolucions de les Comissions Arbitrals, i es remetia les parts a exercir les seves pretensions davant dels tribunals ordinaris competents. Per tant, es deixava sense efecte la Llei per a la solució dels conflictes derivats dels contractes de conreu, sense que el Tribunal de Garanties Constitucionals n'hagués dictat una sentència d'inconstitucionalitat de caràcter general.

Fou molt curiós el fet que, en una clara extralimitació de funcions, la Fiscalia General de l'Estat, a la Circular de 31 de gener de 1935,³³⁰ expliqués l'evolució normativa de la Llei de contractes de conreu i arribés a la conclusió que el text refós contenia «las mismas extralimitaciones de competencia que el Tribunal de Garantias señaló en la Ley de 11 de abril», per, finalment, declarar que l'esmentada Sentència de 8 de juny de 1934, anterior a l'aprovació del text refós, també se li aplicava. Per això, ordenava als fiscals que «se abstengan de reconocer» als preceptes del text refós «validez y eficacia». Com podia la Fiscalia General de l'Estat aplicar l'analogia entre la primera Llei de contractes de conreu i el text refós, concloure que eren substancialment el mateix i aplicar els efectes de la Sentència del Tribunal de Garanties Constitucional dictada respecte a la primera de les normes? Com podia fer aquest exercici respecte a un text refós que havia estat acordat entre ambdós governs i que el Govern espanyol no havia impugnat davant del Tribunal de Garanties Constitucionals?

327 *Gaceta de Madrid*, núm. 82, 23-III-1935. BALCELLS, Albert. *El problema agrario...*, op. cit., p. 310.

328 *Ibidem*, p. 304.

329 *Gaceta de Madrid*, núm. 26, 26-I-1935.

330 *BOG*, núm. 99, 8-II-1935.

Finalment, el Tribunal de Garanties Constitucionals va dictar la Sentència de 6 de juny de 1935³³¹ que condemnava Lluís Companys i el Govern de la Generalitat per un delict de rebel·lió militar a la pena de 30 anys de reclusió major, per 14 vots a favor i 7 en contra, i amb un vot particular de cinc vocals contraris a la Sentència.

Segurament, un dels detalls interessants de la Sentència és que la condemna derivà del fet que l'al·locució del president Companys manifestava la voluntat de subvertir el «régimen constitucional en lo que a la organización nacional afecta, transformando las regiones autónomas en Estados miembros y la República integrarla en federativa, con alteración profunda de los poderes [...] por lo que es un ataque al régimen de la Constitución en su conjunto». A més, basant-se en «la exclusión del federalismo de la Constitución, en los artículos 1º y 13º [...] pretender imponer por la violencia aquel régimen federal que la soberanía rechazara [...] es un delito». Per tant, cal concloure que la condemna al president Companys i al Govern de la Generalitat fou, en essència, per voler imposar violentament el federalisme i en cap moment per declarar la independència del territori de Catalunya.³³²

Com és sabut, Companys i la resta del Govern foren enviats a les presons d'El Puerto de Santa María (Cadis) i de Cartagena per complir la condemna. Però una vegada convocades les eleccions per a febrer del 1936, l'amnistia dels presos per delictes polítics pels Fets d'Octubre de 1934 fou un dels eixos de la campanya electoral de les esquerres. De fet, era un dels primers punts de l'acord del Front Popular.³³³

Amb el resultat de les eleccions a la mà, el Govern espanyol va decretar l'amnistia dels presos pels Fets d'Octubre de 1934, mitjançant el Decret de 21 de febrer de 1936,³³⁴ i el restabliment del Parlament de Catalunya, pel Decret llei de 26 de febrer de 1936.³³⁵

³³¹ *Gaceta de Madrid*, núm. 163, 12-VI-1935.

³³² FOSSAS, Enric. *Companys... op. cit.*, p. 144 i ss.

³³³ Per veure l'acord, *El Socialista*, núm. 8.034, 16-I-1936.

³³⁴ *Gaceta de Madrid*, núm. 53, 22-II-1936.

³³⁵ *Gaceta de Madrid*, núm. 58, 27-II-1936.

El dia 29 de febrer de 1936 el Parlament va nomenar per aclamació com a president de la Generalitat Lluís Companys.³³⁶ Tot seguit el Govern dictà el Decret de 2 de març de 1936³³⁷ per mitjà del qual es restablia la vigència del text refós de la Llei de contractes de conreu i es declaraven nul·les totes les sentències dictades seguint les ordres militars sobre el compliment de la norma esmentada. A més, de manera complementària, dictà el Decret de 14 de març de 1936,³³⁸ pel qual s'ordenà a tots els jutjats i les audiències de Catalunya que examinessin les sentències dictades en aplicació de la Llei d'arrendaments de finques rústiques de 15 de març de 1935, i declaraven nul·les totes les actuacions i remetien les parts a exercir les seves pretensions d'acord amb el text refós de la Llei de contractes de conreu. I, potser, el més rellevant: acordà que tots els pagesos, parcers, rabassers i arrendataris que haguessin estat desnonats després del 6 d'octubre de 1934 «seran reintegrats immediatament en la possessió de la terra en les mateixes condicions de conreu vigents en l'esmentada data». De seguida, a Catalunya es promulgaren més normes que vingueren a embastar els canvis introduïts per la Llei de contractes de conreu. També ja iniciada la Guerra Civil.³³⁹

El conflicte, lluny de resoldre's, s'agreujava.

³³⁶ Parlament de Catalunya, *Diari de Sessions*, 29-II-1936.

³³⁷ BOGC, núm. 64, 4-III-1936.

³³⁸ BOGC, núm. 75, 15-III-1936. Aclarit i completat pel Decret de 7 d'abril de 1936, BOGC, núm. 99, 8-IV-1936.

³³⁹ Decret de 25 d'abril de 1936, BOGC, núm. 117, 26-IV-1936, sobre pactes entre conreadors i propietaris. A més, el Decret esmentat autoritzava a interposar demandes de revisió de contractes. I d'acord amb el Decret de la mateixa data de 25 d'abril de 1936 i publicat al mateix *Butlletí*, es permetia als conreadors que foren llançats a partir del 6 d'octubre de 1934 reclamar els danys i perjudicis soferts a conseqüència d'aquell llançament, davant de les Junes Arbitrals, del text refós de la Llei de contractes de conreu. El Decret de 4 de maig de 1936, BOGC, núm. 126, 5-V-1936, concretà el termini del 31 de maig com a límit perquè els conreadors sol·licitessin la reposició de les terres de les quals foren llançats a partir del 6 d'octubre de 1934. De manera complementària, el Decret de 15 de maig de 1936, BOGC, núm. 187, 10-V-1936, establia el dret a ser rescabats a favor dels conreadors que haguessin pagat més del que pertocava després del 6 d'octubre de 1934. La Llei de 29 de juny de 1936, BOGC, núm. 184, 2-VII-1936, autoritzà el Govern a dictar un nou text refós de la Llei de contractes de conreu. Per acabar de reblar el clau, el Decret de 5 de gener de 1937, BOGC, núm. 7, 7-I-1937, va declarar nuls «tots els contractes de conreu que estaven en vigència a Catalunya el dia 19 de juliol de 1936», fins que la Generalitat no legislés sobre el tema. El Decret de 14 d'agost de 1937, BOGC, núm. 237, 25-VIII-1937, establia la redistribució de la terra al camp de Catalunya.